

ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ ՌԻԲԻՆ

ՆՆԱԿԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱՆԵՐԸ

Սկիզբը՝ թիվ ԺԲ. 2022 թ., Բ. 2023 թ.

Սիրիայի հյուսիսային նակատում

Թեև Թամար քաղաքի հարավային ծայրամաս: Նախկին հիվանդանոցի շենք: Հիմա այստեղ YPG-ի (քրդերեն հնչում է «ԵՊԳ», սիրիական քրդերի ժողովրդական ինքնապաշտպանության ուժեր) մարտիկների դիրքերն ու զորանոցն են: Նախկին հիվանդանոցի պատի երկայնքով մարդահասակ հողաթումբ է: Մարտիկներից Ահմադը բացատրում է, որ թմբի հետեւից ավելի լավ է գլուխը չհանել. դիպուկահարը կարող է խոցել: Հողաթմբի հետեւում նախկին ռեստորանն է՝ միհարկանի բետոնե շինությունը՝ հարթ թիթեղից կառուցված տանիքով: Տանիքը պայթյունից ցրիվ է եկել, պատերին բեկորներից առաջացել են փոսեր: Ահմադն ասում է. «120 միլիմետրանոց ական է հարվածել: Երկու օր առաջ»: Դրանից անդին ավելի քան 200 մետր բաց տարածություն է՝ դաշտ: Դաշտից այն կողմ Թեւ Շամիրամ գյուղն է: Թեւ Շամիրամում «Իսլամական պետության» գրոհայինների դիրքերն են: Գյուղից եւ նրա թիկունքից սեւ ծխի քուլաներ են բարձրանում: «Մեկ ժամ առաջ ամերիկացիները ռմբակոծել են իսլամականներին», — ցույց է տալիս Ահմադը: Այստեղ «ամերիկացիներ» են անվանում ԱՄՆ-ի եւ նրա դաշնակիցների միությանը: Այդ երկրները որոնք ավիառումբային հարվածներ են հասցնում ԻՊ վերասկողության տակ գտնվող տարածքներին:

Հարեւան շենքում տեղավորվել է «ասաիշը»՝ ոստիկանության տեղական տարբերակը: Թեւ Շամիրամի կողմից երեւում են բետոնե աղյուսներ, հողաթմբեր: Հաջորդ շենքում ասորի կամավորականներ են տեղակայված: Այս դիրքերից ընդամենը 50 մետր դեպի քաղաքի խորքը հացի փուռն է: Բաշխման պատուհանի մոտ հավաքվել են Թեւ Թամարից չմեկնած սակավաթիվ բնակիչներ՝ շուրջ երկու տասնյակ, ստանում են

հաց, իրար վրա դարսված բարակ կլոր լոշեր: Հագուստից երեւում է, որ արաբներ են:

Թեւ թամարի շրջանում մարտերը սկսվել են փետրվարի վերջին: Այդ պահին քաղաքում ապրում էր մինչեւ 10 հազար մարդ՝ տեղի բնակիչներ եւ փախստականներ: Բնակչությունը խառն է՝ արաբներ, քրդեր եւ ուղղափառ ասորիներ: Թեւ Շամիրամ գյուղը լիովին վերահսկվում էր YPG-ի կողմից: «Իսլամական պետության» տարածքը սկսվում է հարեւան Թեւ Նասրի գյուղից: Փետրվարի 23-ին իսլամիստները գրոհել են Թեւ թամարի եւ մոտակա ասորական գյուղերի վրա, սպանել եւ առեւանգել շուրջ 400 տեղաբնակներ: Այդ ժամանակից ի վեր այստեղ է գտնվում Ռոժավայի սիրիական ինքնավարության ամենից «թեժ կետերից» մեկը՝ Ջազիրա երկրամասը՝ նրա ամենամեծ մակերեսն ունեցող եւ ամենաշատ բնակեցված տարածքը:

Ջազիրան երկար ժամանակ զերծ էր մնում բուռն մարտական գործողություններից: Թեպետ ԻՊ-ը դեռ 2014-ի ամռանը գրավել էր նրան սահմանակից տարածքներ: Երբեմն փոխհրաձգություններ էին տեղի ունենում Ռաս էլ-Այն քաղաքից արեւմուտք թուրք-սիրիական սահմանին, սակայն շփման գիծը մնում էր նախկինը: Փետրվարի կեսերին իսլամականները հարձակվեցին Ջազիրայի հարավ-արեւելքում գտնվող գյուղերի վրա, որտեղ հիմնականում ապրում են ուղղափառ ասորիներ: Սպանվեցին եւ առեւանգվեցին տասնյակ քրիստոնյաներ: Նրանց ճակատագիրը դեռեւս անհայտ է: Ի պատասխան՝ YPG-ն, YPJ-ն (կանանց աշխարհագոր) եւ ասորի աշխարհագորայիները հարձակվեցին արմատականների վերահսկողության տակ գտնվող տարածքի վրա: Նրանց հաջողվեց ազատագրել տեղական չափանիշներով բավականին մեծ Թեւ Համիս քաղաքն ու շրջակա գյուղերը: Դրանից հետո արմատականները հարվածեցին Ջազիրային մյուս ուղղությունից՝ հարավ-արեւմուտքից, Թեւ թամարի կողմից: Գրեթե բոլոր բնակիչները հապճեպորեն լքեցին քաղաքը: Ընդ որում, ինչպես պատմում են ինքնապաշտպանության ուժերի մարտիկները, նրանց մի մասը՝ առավելապես ասորիներն ու քրդերը, հեռացան Ջազիրայի այլ շրջաններ: Մյուս մասը՝ առավելապես սուննի արաբները, մեկնեցին ԻՊ վերահսկողության տակ գտնվող տարածք:

Քաղաքը դատարկ է: Բազմաթիվ սյուներից կախված են YPG-ի եւ YPJ-ի խորհրդանիշները: Երբեմն փողոցներով, փողի բարձրացնելով, սլանում են ինքնապաշտպանության ուժերի բաց թաքով թեթև

բեռնատարներն (pick-up) ու զրահատեխնիկան: Մոռացված մի հավանաբար թրեւում է լքված տան բակում: Եթե ուշադիր չնայեք տներին, չնկատեք բեկորներից ու փամփուռներից առաջացած փոսերը, ապա սա սովորական մերձավորարեւելյան քաղաք է՝ ցածրահարկ շենքերով: Սակայն քաղաքը դատարկ է: Այն չափից դուրս դատարկ է մերձավորարեւելյան քաղաքի համար: Խանութներն ու արհեստանոցները, որոնք պետք է աղմկեին, ընդունեին ու ճանապարհեին մարդկանց, փակ են, ծածկված են մետաղական շերտավարագույրներով:

Հացի փոխի հաց ստացած արաբներից մեկն անցնում է շարժանիվով. նրա սեւ երկարափեշ խալաթը ծածանվում է քամուց:

Ինքնապաշտպանության ուժերի մարտիկները պատմում են, որ սպանված իսլամականների մեջ շատ են «չինացիները»: Նրանք պատկերավոր ցույց են տալիս՝ մատնեքով ձգելով աչքերը մինչեւ շեղանկյուն դռնալը: Սակայն ուսսախոս բժիշկ Հասանը, որն աշխատում է մոտերքում գտնվող Կարմիր մահիկի հիվանդանոցում, ինձ բացատրեց, որ սրանք ուզեցին են, կամ ղրղզներ, կամ ղազախներ, կամ գուցե թուրքմեններ: Բժիշկ Հասանը սովորել է Մոլդովայում, Մոլդովայի անկախ հանրապետությունում, նա ավելի լավ է զանազանում ազգությունները: Ինքնապաշտպանության ուժերի մարտիկները, նրանք, ում հետ ես շփվել եմ, Սիրիայից այն կողմ չեն անցել, ազգաբանություն ունենում նրանց գիտելիքները շատ աղքատ են: «Ներողություն եմ խնդրում արտահայտությունս համար, բայց Միջին Ասիայից է այս ամբողջ աղբը լցվել այստեղ», — ասաց դոկտոր Հասանը: — Դուք կարծում եք՝ ահաբեկիչների մեջ շատ են սիրիացիները: Չափազանց քիչ են: Աննշան մասն են: Հիմնականում օտարերկրացիներ են»:

Եւրոպայից մի քանի կամավորներ, որոնք կռվում են YPG-ի կողմից, պատմում են, որ բազմիցս լսել են, թե ինչպես են իսլամիստները ռադիոէթերում բանակցում անգլերեն: «Սակայն սպանվածները, ում ես տեսել եմ, — ասում է օտարերկրացի կամավորականներից մեկը, — արաբներ են: Ոչ սիրիացի: Չափազանց թխամորթ ու գանգրահեր են սիրիացի լինելու համար: Գուցե Իրաքից, գուցե Սաուդյան Արաբիայից են: Հարավցի արաբներ են: Ամեն դեպքում քուրդ մարտիկներն ավելի շատ սպանվածների են տեսել, քան ես»: Օտարերկրացիները խնդրում են իրենց չլուսանկարել, չհարցնել իրենց ազգությունն ու անունները: «Մեր տանն էլ տականքների պակաս չկա, հասկանում ես», — բացատ-

րում են նրանք: Ասում են, որ իսլամականների մեջ շատ են արհեստավարժները, մարդիկ, որոնք հասկանում են, թե ինչպես գրագետ վարել մարտական գործողությունները:

Ճակատ, որպես այդպիսին, չկա: Գյուղերից մեկը գրավել են ԻՊ զինյալները: Մյուսը՝ ինքնապաշտպանության ուժերը: Երրորդը կարող է նվաճված լինել կամ չլինել մեկ ուրիշի կողմից, դա կպարզի հետախուզությունը: Գյուղերի միջև դատարկ, սփռոցի պես հարթ դաշտեր են:

Թեև Թամարի հյուսիսային ծայրամաս՝ թիկունք: Այստեղ են մոտեցնում T-55 տանկը: Աշտարակի վրա խունացած տառեր են: «ԴԱԻՇ¹-ից ենք խլել», — հպարտանում է Մեհմեդ անունով մարտիկը: Նրա խոսքերով՝ այդ շրջանում արմատականներն ունեն 45–50 միավոր տարբեր տեսակի զրահատեխնիկա: Ինքնապաշտպանական ուժերն էլ «զրահ» ունեն: Ամերիկյան «Համվի», խորհրդային МТЛБ (բազմագործառույթ թեթև զրահավառ փոխադրամիջոց), երկաթե հաստ թիթեղով պատված թրթուրավոր մի սարած (հողաբարձ մեքենա), որին վերելից եռակցված է աշտարակը, աշտարակի վրա՝ ДШК զնդացիրը: Ամենաշատը բաց թաքով թեթև բեռնատարներն են՝ թափքում տեղադրված ДШК-ներով, ինչպես ռուսական բանակում, քրդերը եւս այս զնդացիրն անվանում են «դուշկա»:

Նստած ենք YPG մարտիկների հետ ռազմավար տանկի մոտ եւ թեյ ենք խմում: Նրանք կարծիք են հայտնում, որ իսլամականները հարձակման անցնելիս մեծ չափով թմրանյութեր են օգտագործում: «Գոռում են Ալլահ աքբար» եւ առաջ խոչանում խելապակասի պես», — ասում է Շիլանը: Շիլանը ղեկավարում է 20 հոգանոց ստորաբաժանումը: Նրա բոլոր ենթակաները, բացառությամբ մեկ աղջկա, տարբեր տարիքի տղամարդիկ են: «Բայց եթե իսլամականները տեսնում են, որ իրենց վրա կրակում են կանայք, — շարունակում է Շիլանը, — նրանք սկսում են իրենց ավելի խելամիտ պահել. թաքնվում են, տեղաշարժվում խուսանավելով: Նրանք շատ են վախենում կանանց կողմից սպանվելուց: Չէ՞ որ այդ դեպքում չեն հայտնվի իրենց դրախտում: Եւ կանանց դեմ նրանք ավելի դաժան ու համառ են կռվում, քան տղամարդկանց: Երեւի ուզում են բոլոր կանանց վերացնել, որ հետո հանգիստ մեռնեն՝ կռվելով տղամարդկանց դեմ»:

¹ «Ալ-Դաուլիա ալ-Իսլամիա ֆի էլ-Իրաք ուս ալ-Շամ», արաբական հապավում, որով հատկանշվում է «Իսլամական պետություն» կազմավորումը:

Թուշող ինքնաթիռի գվվոցը անցնում է մեր գլխավերելով: «Ամերիկացիներն են»: Թեև Շամիրամի կողմից հակաօդային կայանք է շամփրում երկինքը: Ի պատասխան՝ իրենց դիրքերից արմատականների ուղղությամբ կրակ են բացում քրդերը: Ինքնաթիռը հեռանում է առանց ուժեղացնելու: Կրակոցները դադարում են: Կրկին լռություն է: «Որքանով են արդյունավետ «ամերիկյան» ուժակոծությունները», — հարցնում եմ: «Դե, նայած երբ», — պատասխանում է Շիլանի ստորաբաժանման մարտիկը: — Մեկ կարգին «բմբլում են» թիրախը, ինչպես այսօր: Ծուխը տեսար, չէ՞: Մեկ էլ վրիպում են, գցում են դաշտի վրա: Բայց ընդհանուր առմամբ բավարար չէ: Քիչ են ուժեղացնում: Ճիշտ է, մենք օդուժ ընդհանրապես չունենք, ուստի ուրախ ենք գոնե ինչ-որ օդային աջակցության համար»: Սիրիական օդուժը եւ ընդհանրապես կառավարական բանակը տեղակայված են Զազիրայի տարածքում: Նրա խոշորագույն քաղաքներում՝ Ղամիշլիում եւ Հասեքում, կան սիրիական բանակի ռազմակայաններ, Ղամիշլիում՝ ռազմաօդային ուժերի բազա: Սակայն կառավարությունը ինքնապաշտպանական ուժերին որեւէ աջակցություն չի ցուցաբերում:

Արմատականների ամենախորամանկ ու ստոր զենքը պայթուցիկներով լցված մեքենաներ վարող մահապարտներն են: Դրանք պետք է ոչնչացվեն հեռավորության վրա: ՔՊԴ-ն եւ «դուշկան» քրդական եւ ասորական աշխարհագորայինների գլխավոր զենքն են դրանց դեմ:

Արեւը թեքվում է դեպի մայրամուտ: Ինքնապաշտպանական ուժերն իրենց զրահատեխնիկական առաջնագծից քաշում են թիկունք: Ժամանակն է, որ մենք էլ մեկնենք: Զազիրայի վարչական կենտրոն Ամուդա քաղաք տանող մոտակա 25 կմ ավտոճանապարհները ոչ ոք չի վերահսկում: Մթությունից օգտվելով՝ այդ ճանապարհ դուրս գալ կարող են իսլամիստները՝ շրջանցելով Թեւ Թամարը դաշտերով: 25 կիլոմետրից սկսվում են քրդա-արաբական գյուղերը, ճանապարհին կան տեղի աշխարհագորայինների դիտակետեր: Այնտեղ արդեն ավելի անվտանգ է ուղեւորվել մթության մեջ:

Հրաժեշտից առաջ Շիլանն ինձ ասում է. «Լսիր, այս տանկը», — ցույց է տալիս խլված T-55-ը, — շատ հին է: Մենք դեմ չենք լինի, եթե Ռուսաստանը մեզ նոր ինչ-որ բան ուղարկի: Դու այնտեղ Պուտինին կփոխանցե՞ս, լավ»: Մյուս մարտիկները գլխով հավանություն են տալիս:

Ես գրել եմ այս հաղորդումը բառացիորեն երկու ժամում՝ Թեւ Թամարից Ամուդա մեկնելիս: Ռուսաստանում այն ժամանակ չէին էլ հաս-

կանում, թե ինչ է կատարվում Սիրիայում՝ ո՞վ ում կողմից է, ինչո՞ւ, ինչի՞ համար: Ես առաջին ռուս լրագրողն էի, որը մեկնել էր Ռոժավա եւ գրել դրա մասին: Կես տարի անց, երբ ռուսական բանակը մտավ Սիրիա՝ օգնելու Բաշար Ասադի կառավարությանը, Ռուսաստանում հայտնվեցին Սիրիայի հարցով բազմաթիվ «փորձագետներ»՝ երբեք այս երկիր չայցելած, բայց անվերջ դատողություններ անող: Հայտնվեցին նաեւ Ռոժավայի հարցով որոշ «փորձագետներ»: Հիմնական հյուսվածքը վերցնում էին իմ նյութերից, իսկ հղումներ չէին անում:

ԻՊ-ի դեմ պայքարում ամենաարդյունավետ գործիքը դարձան Սիրիայի քրդերն ու նրանց դաշնակիցները: Մեկ ամիս շարունակվող, թեկուզ եւ դանդաղընթաց մարտերից հետո նրանք արմատականներին քշեցին Թեւ Թամարից (նահանջելիս արմատականները պայթեցրին Թեւ Նասրի գյուղում գտնվող Մարիամ Աստվածածնի ուղղափառ եկեղեցին) եւ շարունակեցին քշել նրանց դեպի արեւմուտք եւ հարավ: Քրդերին միացած ասորիները (ի դեպ, ոչ բոլորը միացան նրանց, մի մասն աջակցում էր նախագահ Բաշար Ասադին եւ գործում էր կառավարական բանակի հետ) կազմեցին ասորական ռազմական խորհուրդ: Այն YPG-ի եւ YPJ-ի հետ մասնակցեց Սիրիայի տարածքում ԻՊ ուժերի դեմ ամենածանր մարտերին:

ՄԱՍ 4. ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Մոսկուի եւ շրջակայքի ազատագրման գործողության մասին բազմիցս հայտարարվել է Իրաքյան Քուրդիստանի կառավարության եւ Բաղդադի դաշնային կառավարության կողմից. մի քանի անգամ 2015-ին, 2016-ի գարնանը, 2016-ի ամռանը: Վերջապես այն իսկապես սկսվեց 2016-ի հոկտեմբերի 16-ին: Այն դարձավ 21-րդ դարի սկզբից ի վեր ամենալուսաբանված ճակատամարտը:

Ուղիղ եթերում մի քանի հեռուստաալիքներ ցույց էին տալիս, թե ինչպես է Մոսկուի ուղղությամբ շարժվում զրահատեխնիկան, ինչպես են պայթում նրա շրջակայքում հրետանային արկերն ու ավիառումբերը, ինչպես են ժպտացող իրաքցի զինվորները, ռստիկաններն ու քրդական փեշմարգայի մարտիկները «V» նշանը (ինչը տեղացիների պատկերաց-

մամբ նշանակում է ե՛ւ «հաղթանակ», ե՛ւ «ազատություն») ցույց տալով շարժվում դեպի առաջնագիծ:

Երկու շաբաթ անց իրաքցիներն ու փեշմարգան ազատագրեցին Նինվեի հարթավայրի մեծ մասը: Բայց որքան մոտենում էին նրանք Մոսուլին, այնքան ավելի համառ ու անզիջում էր դառնում ծայրահեղականների պաշտպանությունը: Ստորգետնյա անցուղիներ, ականապատված մեքենաներով մահապարտներ («շահիդ-մոբիլներ»), դիպուկահարների արդյունավետ աշխատանք, ԻՊ-ը շատ լավ էր պատրաստվել քաղաքային պատերազմին: Ծայրահեղականներն առանց լուրջ դիմադրության նահանջում էին բաց տարածքներից, բայց քաղաքի շենք-շինությունների մեջ զգալի վնաս էին հասցնում իրաքցիներին ու քրդերին:

Մեկ ամիս անց իրաքցի պաշտոնյաները կտրուկ փոխեցին հռետորաբանությունը եւ հրաժարվեցին Մոսուլը «արագ ու առանց մեծ կորուստների» ազատագրելու իրենց նախկին խոստումներից:

Դեկտեմբերի սկզբին իրաքյան բանակի 9-րդ զրահատանկային զորամիավորումը փորձեց հընթացս ազատել Տիգրիսի վրա գտնվող կամուրջներից մեկը Արեւելյան Մոսուլում: Գրոհայինները տանկիստներին թույլ տվեցին գրավել աս-Սալլամի հիվանդանոցը, իսկ հետո իրենք գրոհեցին. «շահիդ-մոբիլներով» մխրճվեցին զրահատեխնիկայի կուտակման վայրը, ապա գետնուղիներից ներխուժեցին շենք: Այս քառսի մեջ ամերիկյան օդուժը ռմբակոծում էր իրաքցի զինվորականների դիրքերը: Զոհվեցին առնվազն 200 կառավարական զինվոր ու սպա, ավելի քան 1000-ը վիրավորվեցին: Ողջ մնացածները նահանջեցին: Մի քանի ժամ տեւած խեղահեղ մարտում գրոհային խմբից բան չմնաց:

Հունվարի 19-ին իրաքցի գեներալ Աբդուլ Ամիր Ռաշիդ Յարալլան հայտարարեց, որ ամբողջությամբ ազատագրվել է քաղդեական Թեյֆ քաղաքը (ասորական անվանումը՝ Թեյ Բեպպե)՝ Մոսուլից 10 կմ հյուսիս-արեւելք: Դրա պաշարումը տեւեց գրեթե երեք ամիս: Հունվարի 23-ին կառավարական ուժերն ամբողջությամբ ազատագրեցին Արեւելյան Մոսուլը:

Ամենագոյացված առջեւում էր: Արեւմտյան Մոսուլի գրոհը սկսվեց փետրվարի 19-ին: Այն ձգվեց հինգ ամիս: Մարտի սկզբին, երբ Իրաքի բանակն ու ոստիկանությունը հարավից ներթափանցեցին քաղաքի թաղամասեր, ես հնարավորություն ունեցա անձամբ տեսնելու գրոհը:

Ստորեւ՝ իմ հաղորդումը այդ մասին:

ԻՊ-ի դրոշը կիսանախագահական կոշիկների փոխարեն

Իրաքի դաշնային ոստիկանության թեթև բեռնատարը, որում տեղացի եւ արտասահմանցի 7 լրագրողներ էին տեղավորվել, մտնում է Արեւմտյան Մոսուլի հարավային ծայրամաս: Այդ շրջանը ԻՊ-ի գրոհայիններից ազատագրվել է մոտ երեք շաբաթ առաջ: Այստեղ լիքը զինվորականներ ու ոստիկաններ են, որոնք հանգստանում են: Նրանք նստած են տնեւրից դուրս բերված աթոռներին կամ բազկաթոռներին: Ոմանք նարգիլ են ծխում, մյուսները թեյ են խմում: Քաղաքացիական անձինք փորձում են վերադառնալ իրենց առտնին կյանքին: Արդեն բացվել են մի քանի փոքր խանութներ:

Մինչեւ ճակատային գիծ ուղիղ գծով մոտ երկու կիլոմետր է: Ժամանակ առ ժամանակ լսվում են արկերի եւ ուղղաթիռներից արձակված հրթիռների պայթյուններ: Դեռեւս չազատագրված տարածքներից ծխի խիտ սեւ ամպեր են բարձրանում: Զինվորականների ու քաղաքացիական անձանց վրա դա բոլորովին տպավորություն չի թողնում: Միայն այն լրագրողների դեմքերն են լարվում, որոնք առաջին անգամ են ժամանել Արեւմտյան Մոսուլ: Մնացածը՝ ԻՊ-ի դեմ պատերազմական առօրյան է: Ծայրահեղականների դիպուկահարներն ու «շահիդ-մոբիլները» այստեղից երկու կիլոմետր հեռավորության վրա են, դու նրանցից պաշտպանված ես խիտ կառուցյաներով, նեղ փողոցներով եւ կառավարական ուժերի գրաված բազմաթիվ դիրքերով. կարճ ասած՝ նրանք մտավախություններ չեն առաջացնում:

* * *

Ավերածություններ, այո, կան: Բայց դրանք այնքան համատարած չեն, որքան թվում է, երբ դիտում ես հեռուստատեսային տեսանյութեր եւ ֆոտոռեպորտաժներ Արեւմտյան Մոսուլից: Իհարկե, լրագրողները միտումնավոր շեշտը դնում են ավերածությունների վրա, եւ բոլորովին աննկատ են մնում մարտական գործողություններից չվնասված հսկայական թվով տներն ու շենքերը: Արեւմտյան Մոսուլը նման չէ 1995-ի Գրոզնիին: Կան առանձին տներ՝ վնասված տանիքներով կամ պատերով: Շատ քչերն են, որ հիմնովին ավերված են: Քաղաքի այս հատվածում ավերածությունները համեմատելի են Լուգանսկի ավերածությունների հետ 2014-ի ամռանը, երբ այն պաշարված էր ուկրաինական բանակի կողմից:

Իրաքյան ուժերի՝ փողոցային մարտերի ներկայիս մարտավարությունը բավականին պարզունակ է. այն կրկնօրինակում է ամերիկյան եւ իսրայելական բանակների մարտավարությունը: Յամաքային գրոհային խմբերն առաջ են շարժվում՝ ընթացքում ստուգելով շենքերը, հենց որ թշնամին կրակ է բացում նրանց վրա, կանգ են առնում եւ դիրքավորվում: Գրոհայինների կրակակետերի ուղղությունը սկսում է «աշխատել» օդուժը՝ հարվածային ուղղաթիռներն ու ԱՄՆ-ի եւ Իրաքի ՌՕՈՒ-ի կործանիչները, խփում է հրետանին, մոտենում են «Համվի» զրահամեքենաները եւ խիտ կրակ բացում խոշոր տրամաչափի գնդացիներից: Անհամեմատ քիչ են գործի դրվում տանկերը. Մոսուլում փողոցների մեծ մասը շատ նեղ է, ինչը դժվարացնում է հրասայլերի տեղաշարժը՝ դրանք դարձնելով բավականին հեշտ խոցելի թիրախ ԻՊ գրոհայինների համար: Հակառակորդի կրակակետերը ճնշվելուն պես առաջխաղացումը շարունակվում է:

Սակայն գրոհայիններն արդեն հակաքայլեր են մտածել: Նրանց հաջողվում է զսպել կառավարական ստորաբաժանումների առաջխաղացումը մի քանի ժամ կամ նույնիսկ մի ամբողջ օր բառացիորեն 3–5 մարդու ջանքերով: 2–3 դիպուկահար կրակում են գրոհային խմբերի վրա: Եւ հենց նրանց վրա կրակ են բացում օդուժն ու հրետանին, իսկույն փոխում են դիրքերը: Գրոհային խմբերը սկսում են առաջ շարժվել եւ կրկին հայտնվում են կրակի տակ. ստիպված են լինում կանգ առնել: Գրոհայինները տնից տուն են տեղափոխվում պատերի մեջ բացված ճեղքերով: Դրանք օդից նկատելը չափազանց դժվար է: «Շահիդ-մոբիլների» օգտագործումը մեկ ժամ, երբեմն ավելի երկար ժամանակով խառնաշփոթ է առաջացնում իրաքցիների շրջանում: Մի քանի «շահիդ-մոբիլների»՝ մեկ ժամվա տարբերությամբ պայթյունները կարող են երկար ժամանակով հետաձգել հարձակումը:

Գրոհայինները, ի դեպ, վերջերս կատարելագործել են «շահիդ-մոբիլների» կառուցվածքը. հիմա դրանք փակվում են դրսից, այլ ոչ թե ներսից: Մահապարտ-վարորդին այլ ընտրություն չի մնում՝ միայն շարժվել դեպի թիրախը եւ պայթել, նա այլեւս չի կարող դուրս թռչել մեքենայից: Կա եւս մեկ կատարելագործում: Փողոցներում ազատ տեղաշարժվելու համար նրանք հիմա մեծ սավաններ են ձգում տների տանիքների միջև: Օդային հետախուզության արդյունավետությունն իսկույն նվազում է մի քանի անգամ: Եւս մեկ նորամուծություն՝ գրոհայինները փորձում են

այրել իրենց սպանվածների դիակները կամ այլանդակել նրանց դեմքերը, որպեսզի հնարավոր չլինի նույնականացնել: Ես ինքս այդպիսի չորս դիակ եմ տեսել տների բակերում: Չնայած այն հանգամանքին, որ այդ արմատականները զոհվել էին հրաձգային մարտում, նրանց գլուխները մինչև ոսկոր այրված էին, նման էին սեւախանձ կոճղի: Սակայն մարմիններին եւ հագուստներին այրվածքահետքեր չկային:

* * *

Լրագրողները իջնում են թեթեւ բեռնատարից, որպեսզի շարժվեն առաջնագծի ուղղությամբ. դաշնային ոստիկանության գնդապետը, որը պատասխանատու է Մոսուլում ԶԼՄ-ների աշխատանքի համար, անմիջապես հիշեցնում է. «Ոչ մի լուսանկար եւ հարցազրույց, եթե հանդիպեք ԱՄՆ զինծառայողների»: Իրաքցի զինվորականների եւ ոստիկանների հետ լուսանկարների ու հարցազրույցների սահմանափակումներ չկան: Այլ երկրների ներկայացուցիչների հետ՝ նույնպես: Բայց արդյո՞ք կան, այսպես կոչված, «այլ երկրների ներկայացուցիչներ» առաջնագծի շրջակայքում, միայն շուկաներ են: Մոսուլում ԻՊ գրոհայինների դեմ ցամաքային գործողությունների գլխավորապես ներգրավված են իրաքցիներ եւ ամերիկացիներ: Որոշ գործողություններում ներգրավվում են Իրաքյան Թուրքիստանի զինված ուժերի հատուկ ստորաբաժանումները: Հստակ հանձնարարություն կատարելով՝ քրդերը վերադառնում են իրենց ռազմակայան, առաջնագծում չեն մնում:

Իրաքցի ճարպիկ զինվորականները կարգավորել են իրենց գործերը ամերիկացիների հետ, որոնցից կարելի է չճարվող իրեր ձեռք բերել Իրաքի բանակի կարիքների համար: Օրինակ՝ նոր՝ գերազանց որակի կիսաճտքավոր կոշիկներ: Սերժանտ Ալան անգլախոս է, ուստի նրան հաճախ է վիճակվում միջնորդ լինել նման հարցերում: «Ես եկել եմ Մոսուլ դատարկ ուսապարկով: Հիմա, տե՛ս, արդեն երկու պալուսակ լիքը տարբեր իրեր ունեմ: Բոլորն ամերիկյան են»,— հպարտանում է նա իր փոխանակումային հաջողություններով: Իրաքցիներն ԱՄՆ զինվորների համար կարող են շուկաներից կամ «սեւ շուկայից» գնել այն, ինչ նրանց անհրաժեշտ է: Հետո արդեն սկսվում է սակարկությունը՝ որքան են ամերիկացիները պատրաստ վճարել կամ ինչ կփոխանակեն անհրաժեշտ իրերի հետ: «ԻՊ մեկ դրոշի դիմաց ես մի ամերիկացուց երկու զույգ նոր կիսաճտքավոր կոշիկ եմ ստացել, առաջին բուժօգնության արկ-

դիկ եւ ահա»,—Ալան ցույց է տալիս հին «Acer» նոութբուքը:—Միայն թե գլխի չեմ ընկնում՝ աշխատում է, թե՞ ոչ»: Ավելի ուշ պարզվեց, որ նոութբուքն իսկապես չի աշխատում, եւ իրաքցի սերժանտը որոշում է մյուս անգամ այն վերադարձնել ամերիկացուն եւ հանդերձանքից որեւէ այլ բան ստանալ:

Մարտի կեսերին ես մեկնեցի Իրաքից: Քաղաքի ազատագրումը շարունակվում էր նույն ընթացքով, ինչ ես նկարագրեցի հոդվածում: Վերջապես հունիսին բանակն ու ոստիկանությունը սկսեցին գրոհել Հին քաղաքը: Հին քաղաքում միջնադարյան մերձավորարեւելյան տիպի կառույցներ են. նեղ անցումներ տների միջեւ, որտեղ զրահատեխնիկան չի անցնի, փողոցները ոլոր-մոլոր են՝ բավիղների պես, խուլ, առանց պատուհանների ու պատերի: Ահա այստեղ ավերածությունների չափը պակաս չէր, քան Ստալինգրադում: Հրետանին եւ օդուժը պարզապես հողին էին հավասարեցրել Հին քաղաքը:

Հուլիսի 10-ին Իրաքի վարչապետ Հայդեր ալ Աբադին հայտարարեց Արեւմտյան Մոսուլի լիակատար ազատագրման մասին: Ճիշտ է, Հին քաղաքում մարտերը դեռ մեկ շաբաթ էլ շարունակվում էին: Օգոստոսին եւ սեպտեմբերին իրաքցի զինվորականներին հաջողվեց գերել ԻՊ գրոհայիններին, որոնք թաքնվում էին քաղաքի հին ստորգետնյա անցումներում: Սեպտեմբերին ոչնչացվեց գրոհայինների մի խումբ, որը թաքնվում էր Մոսուլից ոչ հեռու գտնվող ճահճուտներում:

Սեպտեմբերի վերջին ես վերադարձա Իրաք: Ինչպես արդեն նշել եմ, իմ նպատակը ասորիներն էին եւ Իրաքյան Քուրդիստանի հանրաքվեն:

Հոկտեմբերի սկզբին ես ուղեւորվեցի Բահդիդա, որը գտնվում է Նինվեի հարթավայրի այն հատվածում, որը վերահսկվում էր Բաղդադի դաշնային կառավարության կողմից:

Իրաքի քրիստոնյաները. Ազատագրումից հետո

Եռանուն քաղաք՝ Բահդիդա, Կարակոշ, Համդանիա: Այն համարվում է Իրաքի քրիստոնյաների գլխավոր կենտրոնը: ԻՊ բռնազավթման ժամանակ տեղի եկեղեցիները զինյալներն օգտագործում էին որպես վարժանքների կենտրոններ: Վանքերում պաշտպանական դիրքեր էին ձեւավորում: Ոչ մի տուն չի մնացել, որը այս կամ այն չափով չի տուժել ծայրա-

հեղականներից: Կես տարի առաջ քաղաքը դատարկ էր: Այնտեղ կային միայն զինվորական եւ ոստիկանական մի քանի կետեր:

* * *

Բահդիդա քաղաքի ծայրամասում գտնվող Մար Յուհաննա Մակրթայի ուղղափառ վանքը «Իսլամական պետության» գրոհայիններն օգտագործել են որպես իրենց ռազմակայան: Բլրի տակ, որի վրա գտնվում էին վանքի ամենահին՝ է. դարին վերագրվող շինությունները (զինյալները դրանք նույնպես ոչնչացրել են, ինչպես նվաճված քրիստոնեական սրբավայրերից շատերը), թունելներ են փորվել: Թունելները տանում են դեպի դիտակետեր եւ կրակակետեր: Այսօր կրակակետերը ավերված են: Իրաքի բանակը գրոհել է Բահդիդան 2016 թվականի հոկտեմբերի երկրորդ կեսին՝ Մոսուլի ազատագրման գործողության ամենասկզբում:

Այդուհանդերձ, այսօր էլ թունելներում, այն սենյակներում, որտեղ թաքնվում էին ահաբեկիչները, կարող եք տեսնել ներքնակներ եւ կենցաղային տարբեր իրեր, որոնք նրանք օգտագործում էին: Արմատականների կողմից փորված ստորգետնյա ուղիները ձգվում են չորս կիլոմետր քաղաքի շուրջը: Դրանց մուտքերն այժմ հսկում է ասորական աշխարհագործը «Նինվեի հարթավայրի պաշտպանության ստորաբաժանումը» (աշխարհագորայիններն օգտագործում են անգլերեն հապավումը NPU, Nineveh plain protection units՝ իրենց կազմավորումը անվանելու համար): Բահդիդայից բացի, NPU-ն ապահովում է մոտակա Քարամլես քաղաքի անվտանգությունը, որտեղ բնակվում են առավելապես ասորիներ, որոնք Քաղդեական կաթոլիկ եկեղեցու հավատացյալներ են, եւ Բարտելլա քաղաքի, որը գտնվում է Մոսուլից 10 կմ դեպի արեւելք, այնտեղ եւս բնակչության մեծամասնությունը ուղղափառ եւ կաթոլիկ ասորիներ են:

Գլխավորն այն է, որ դպրոցները նորից գործեն

Բահդիդան քաղաքի ասորական անվանումն է: Այն ունի եւս երկու անվանում՝ արաբական Համդանիա եւ թուրքական Կարակոշ: Այն բանից հետո, երբ Նինվեի հարթավայրին տիրացավ Օսմանյան կայսրությունը, Բահդիդային տրվեց թուրքական անվանումը: 1970-ական թվականներին Իրաքի իշխանությունները, պարտադրողական արաբացման քաղաքա-

կանոնություն վարելով, քաղաքը վերանվանեցին արաբական Բանու Համ-դան ցեղի անունով, որը միջնադարում իշխում էր Մոսուլում: Եւ այսօր թուրքաման կամ քուրդ տաքսու վարորդին բացատրելու համար, թե ուր եք ցանկանում մեկնել, ավելի լավ է գործածել Կարակոշ անվանումը, իսկ արաբ վարորդին՝ Համդանիա:

Բահդիդան Նինվեի հարթավայրի ամենահին բնակավայրերից է, որտեղ ժամանակին գոյություն է ունեցել Ասորեստանի թագավորությունը: Աստվածաշնչում այն հիշատակվում է Ռեսեն (Դասեման) անվանումով: Մովսեսի առաջին գրքի 10-րդ գլխում կա մի հատված՝ «Եւ Նինուէի ու Քաղանի միջեւ գտնուող Դասեմանը (Ռեսեն)... Սա մեծ քաղաք է»²: Մինչեւ 2014-ի ամառ «մեծ քաղաքի» բնակչությունը շուրջ 60 հազար էր:

Նրանց գերակշիռ մասը Սիրիական կաթոլիկ եկեղեցու ծխականներ են: Մեծությունը երկրորդ համայնքը կազմում են Սիրիական ուղղափառ եկեղեցու հետեւորդները: Այս համայնքը զգալիորեն փոքրացել է 2003 թվականին Իրաքի ամերիկյան բռնազավթումից հետո, երբ սկսվել են մոլեռանդ իսլամիստների կողմից քրիստոնյաների հետապնդումները: Զավթումից առաջ ուղղափառ ասորիները քաղաքացիների 30 տոկոսն էին:

NPU-ն Նինվեի հարթավայրի ասորական բնակչության անվտանգությունն ապահովելու գործառույթներ ստանձնել է 2016 թվականի հոկտեմբերից, երբ ավարտվեց հարթավայրի ազատագրումը ԻՊՊ զինյալներից: Կառուցվածքային առումով այն իրաքյան բանակի կազմի մեջ է. աշխարհագրորայիններին ռոճիկ վճարում է Բաղդադի կառավարությունը: Նրա գործունեության շրջանը միայն հարթավայրի այն հատվածն է, որը վերահսկվում է Իրաքի դաշնային կառավարության կողմից: Տարածաշրջանի գրեթե կեսը գտնվում է Իրաքյան Քուրդիստանի ինքնավարության տիրապետության տակ: Քրդերը թույլ չեն տալիս NPU-ին տեղակայվել իրենց տարածքում:

Ասորական աշխարհագրորի հրամանատարն է իրաքյան բանակի գնդապետ Զուլադ Հաբիբը: Տարեց, ժուժկալ մարդ է՝ շատ տխուր աչքերով: Փաստորեն, բացի Բահդիդայի ռազմական իշխանությունից, նա նաեւ քաղաքացիական վարչակազմի ղեկավարի պարտականություններ է կատարում: Թեեւ պաշտոնապես քաղաքացիական վարչակազմ գոյու-

² Նկատի ունի Ծննդոց գրքի 10-րդ գլուխը (Ծննդոց. Ժ. 12):

թյուն ունի, քաղաք վերադարձած բնակիչները իրենց խնդրանքներով ու կարիքներով դիմում են հենց Հաբիբին:

«Մինչեւ 2014-ի օգոստոսին Բահդիդայի գրավումը այստեղ ապրում էր շուրջ 8 հազար ընտանիք: Նրանցից ոմանք քրիստոնյա փախստականներ էին Իրաքի այլ շրջաններից, որոնք ստիպված էին եղել լքել տները իսլամական արմատականների սպառնալիքների պատճառով: Բնակիչները սկսել էին Բահդիդա վերադառնալ այս տարվա հունիսին, երբ Մոսուլում ռազմական գործողությունը գրեթե ավարտվել էր,—պատմում է գնդապետ Հաբիբը:—Այժմ Բահդիդայում ապրում է 2800 ընտանիք: Նրանց տներն արդեն կարողացել ենք ապահովել կենտրոնացված էլեկտրա- եւ ջրամատակարարմամբ: Մեր գլխավոր խնդիրն այժմ դպրոցների վերաբացումն է: Բնակիչներից շատերի համար, ովքեր դեռ չեն վերադարձել, վերադառնալու կարեւոր խթան է, որ նրանք կարողանան այստեղ երեխաներին դպրոց տանել»:

ԻՊ գրոհայինների ներխուժումից առաջ Բահդիդան շատ հարուստ քաղաք էր: Նույնիսկ եթե հենց այնպես զբոսնեք քաղաքում, զննեք նրա տներն ու շենքերը, պարզ կդառնա, որ բնակիչները իրաքյան չափանիշներով բավականին հարուստ են եղել: Երկհարկանի եւ եռահարկ մեծ առանձնատներ (միհարկանիներ գրեթե չկան), բազմահարկ առեւտրի կենտրոններ ու գիշերային ակումբներ, նոր եկեղեցիներ՝ Եւրոպայում այժմ նորաձեւ ուսական կոնստրուկտիվիզմի ոճով: Գրեթե յուրաքանչյուր ընտանիք ուներ իր սեփական խանութը: Մինչեւ 2014-ի ամառը՝ մինչեւ ԻՊ զավթարշավը, արաբներն ու քրդերը Մոսուլից հենց Բահդիդա էին այցելում՝ ոգելից խմիչքներ գնելու եւ գիշերային ակումբներ հաճախելու: Արաբները հիմա էլ գալիս են ոգելից խմիչքներ գնելու, բայց նրանց արգելվում է մնալ երեկոյան ժամը 8-ից հետո: Սրանք NPU-ի պահանջներն են՝ անվտանգության ապահովման նպատակով:

Ընդհանուր առմամբ, քաղաքում աստիճանաբար վերականգնվում է առեւտրային գործունեությունը: Արդեն գործում են մի քանի տասնյակ մթերային խանութներ: Կենտրոնական շուկան, թեեւ ծավալներով զիջում է մինչեւ 2014-ի ամռանը եղածին, բայց արդեն բացված է: Մերձավորարեւելյան ցանկացած քաղաքի համար սա կարեւորագույն ցուցանիշներից մեկն է: Շուկան Մերձավոր Արեւելքի ցանկացած բնակավայրի կենդանի սիրտն է: Եթե այն բաբախում է, նշանակում է, որ դրա շուրջը կլինեն բնակիչներ, կլինի աստիճանական բարգավաճում:

«Բոլոր տները թալանվել են ԻՊ գրողայինների կողմից», — պատմում է քաղաքի բնակիչ 27-ամյա Դավիթը: — Ոչ մեկը չի խուսափել: Այն ամենը, ինչ ահաբեկիչները չեն կարողացել տանել իրենց հետ, այրել են»: Իսկապես, այն տները, որոնց բնակիչները դեռ չեն վերադարձել, մրի մեջ են: Սենյակներում եւ տնտեսական շինություններում այրված իրերի մոխրակույտ է: Գնդապետ Հաբիբի խոսքով՝ քաղաքում ամբողջությամբ ավերվել է 128 շենք: 2400-ը վնասվել են այս կամ այն չափով եւ վերանորոգման կարիք ունեն:

Այն տներից, որտեղ վերջերս հայտնվել են բնակիչները, շարունակ լսվում են կոտորված ապակու շխշխկոց եւ կրամածքի (անգլ. concrete, ռուս. бетон) երեսը քերող բահերի ձայներ: Բնակիչները կարգի են բերում շրջակայքը: Բնակիչներից առաջիններն արդեն աշխատում են, բայց չեն հասցնում ժամանակին մաքրել ԻՊ բռնազավթումից հետո մնացած բազմաթիվ աղբակույտերը: Դրանք կուտակվում են մայթերին: «Սարսափելի չէ, — մեկնաբանում է Դավիթը: — Դա նշան է այն բանի, որ կյանքը վերականգնվում է: Կամաց-կամաց, քայլ առ քայլ, աղբը ամբողջովին կմաքրվի, իսկ փողոցները երեկոյան կլինեն լուսավոր ու մարդկանցով լի: Ինչպես նախկինում՝ ԻՊ գրավումից առաջ»:

Գնդակահարված տիրամայրեր

Եկեղեցիները, քանի որ դրանք քաղաքի ամենաշքեղ եւ ամենամեծ շենքերն են, զինյալներն օգտագործել էին իրենց կենտրոնակայաններն ու հաստատությունները տեղակայելու համար: Անարատության կաթոլիկ եկեղեցին, որը քաղաքի ամենահին շինություններից էր, դարձրել էին վարժանքի կենտրոն: Մինչեւ հիմա պատերին մնում են արաբերեն մակագրություններ՝ ԻՊ կարգախոսներով եւ ահաբեկչական կազմակերպության՝ ձեռքով նկարված դրոշներ:

Քրիստոնեական պատկերները գրողայիններն օգտագործել են որպես հրաձգության թիրախներ: Եկեղեցու պատերի մեջ տարբեր տրամաչափի փամփուշտներ են խրվել-մնացել: Կրակել են Տիրամոր արձանի գլխին: Տիրամորը պատկերող ամենամեծ սրբապատկերը եւս գնդակահարված է: Զանգակատունը պայթեցվել է, գմբեթների արտաքին խաչերը կոտորվել են: Սկզբունքային նշանակություն ունեւ գրողա-

յինների համար գմբեթների եւ տանիքների բոլոր խաչերը տապալելն ու զանգակատները պայթեցնելը:

Մաջդիդ Պետրոսը 30 տարի շարունակ հետեւել է Անարատության եկեղեցու կարգուկանոնին ու մաքրությանը: Հիմա Քրիստոսի կամ Տիրամոր պատկերներով կարպետներ է կախում խոցոտված պատերից: Նա դեռեւս միայնակ է կարգի բերում եկեղեցին, հոգեւորականը դեռ չի վերադարձել: Երբեմն հարեւանն է օգնության շտապում: «Մենք այստեղ դեռ հոգեւոր սպասավորություն չունենք, բայց, ոչինչ, դա էլ կլինի: Կկարգավորենք, ու մարդիկ նորից կաղոթեն մեզ մոտ: Կարեւորը՝ քաղաքն ազատագրվել է ահաբեկիչներից, Մաշալլահ», — ասում է Մաջդիդը: Ռուսաստանցիները սովոր են, որ «Ինշալլահ», «Մաշալլահ», «Օալլահ» արտահայտությունները վերաբերում են բացառապես մահմեդականությանը: Այնուամենայնիվ, Մերձավոր Արեւելքում եւ մահմեդականների, եւ քրիստոնյաների համար Աստծու անունը նույնն է՝ Ալլահ: Հետեւաբար, «Ինշալլահ» (Տա՛ Աստված), «Մաշալլահ» (Փա՛ռք Աստծու) եւ նման արտահայտություններն օգտագործում են թե՛ սրանք, թե՛ մյուսները:

Մար Բեհնամ եւ Սառա եկեղեցին կառուցվել է 2008 թվականին: Նրբաշուք շենք է, որը տեղավորում է մի քանի հարյուր ծխականների: Զանգակատունը արմատականները պայթեցրել են ուղղորդված հարվածով, որպեսզի չվնասեն շենքն ու շրջապատող քարե պարիսպը: Եկեղեցու ներսը տաքացնելու համար զինյալներն օգտագործել են սոբիա վառարաններ (Մերձավոր Արեւելքում օգտագործվող վառարաններ, որ ջեռուցվում են քարյուղով): Այդ պատճառով առաստաղն ու պատերը մրի հաստ շերտով են պատված: Խաչերն ու սրբապատկերները փամփուշտների հետքեր են կրում: Շինությունը, ուր գտնվում էր եկեղեցական կրպակը, զինյալները գոմի են վերածել: Թեեւ NPU աշխարհագորայինները լվացել են այն, գոմաղբի հոտը դեռ չի վերացել:

Այնուամենայնիվ, հունիսից ի վեր հինգ կաթոլիկ եկեղեցիներ վերականգնվել եւ մաքրվել են: Այժմ այնտեղ վերսկսվել են առավոտյան եւ երեկոյան ժամերգությունները: Մար Զինի եկեղեցում երեկոյան ժամերգության են հավաքվում տասնյակ ծխականներ: Հիմնականում՝ կանայք: Եկեղեցու քահանա Յուհաննան իր քարոզներում խոսում է հիմնականում այն մասին, թե ինչպես հաղթահարել հոգեւոր եւ նյութական կորուստները, ձգտում է մարդկանց վարակել լավատեսությանը: Քարոզը տեղի է ունենում ծխականների հարցերի եւ վանահոր

պատասխանների տեսքով: Կոլեկտիվ հոգեթերապիայի յուրօրինակ ցուցադրություն է:

Իսկ ահա Մար Գիվարգիսի ուղղափառ տաճարի դռները նախկինի պես փակ են: Քաղաք է վերադարձել ոչ ավելի, քան 15 ուղղափառ ընտանիք: Բահդիդայում ուղղափառները ամենահարուստներից էին: Նրանք, ովքեր 2003-ից մինչև ԻՊ բռնազավթումը չէին մեկնել Եւրոպա, Ավստրալիա կամ ԱՄՆ, որոշեցին արտագաղթել ԻՊ հաստատումից հետո: Նրանք դրա համար դրամական հնարավորություններ ունեն:

Հարսանիքներ են ամուսնացնում, ուրեմն կյանքը վերականգնվում է

Կիրակի երեկոյան փողոցներում, որտեղ լույսերը կրկին վառվում են, բայց որոշ շենքեր ու եկեղեցիներ դեռ փլատակների մեջ են, ազդանշան տալով եւ լուսարձակները թարթելով, յոթ ամենագնացներ են անցնում: Սա հերթական հարսանիքն է Բահդիդայում: Փեսան՝ Սարմանը, եւ հարսնացուն՝ Իդելը, ծանոթացել էին, երբ քաղաքում դեռ իշխում էին ահաբեկիչները: Սարմանն այդ ժամանակ ապրում էր Իրաքի Քուրդիստանի մայրաքաղաք Էրբիլի Այնքավա քրիստոնեական արվարձանում: Իդելը ծնունդով Ալկոշից է՝ Նինվեի հարթավայրում գտնվող ասորական քաղաքից, որը ԻՊ-ը չկարողացավ գրավել:

«Մենք համեստ ենք նշում: Հարսանիքն էլ տոնում ենք ոչ թե իմ, այլ ազգականիս տանը, — պատմում է փեսայի հայրը՝ Գիվարգիսը: — Իմ տունն այրել են: Այն դեռ պետք է վերականգնել: Բայց պատերը կանգուն են, տանիքն անվնաս է՝ կվերականգնենք»:

Մինչ քաղաքի նվաճումը գրոհայինները, որ արդեն գրավել էին Մոսուլը, զանգահարել էին Գիվարգիսին եւ առաջարկել նրան անվտանգության դիմաց վճարել «ջիզյա»՝ ոչ մահամեղականների տուրք: Նա ընտանիքի հետ հասցրել էր լքել Բահդիդան գինյալների ժամանումից 7 ժամ առաջ:

Պատմությունն այն մասին, թե ինչպես է Իրաքի խոշորագույն քրիստոնեական քաղաքը հայտնվել ԻՊ տիրապետության տակ, շատ առումներով նման է Մոսուլի անկման պատմությանը: Իրաքի բանակն ու ոստիկանությունը Մոսուլը լքել են հաշված ժամերի ընթացքում մինչ այժմ

պաշտոնապես անհայտ պատճառներով: Քաղաքի բնակիչներին իրենց տարհանման մասին զինվորականները չեն տեղեկացրել:

2003-ին ամերիկացիների իրաք մտնելուց հետո Բահդիդայում անվտանգությունն ապահովում էին քրդական ռազմականացված կազմավորումները՝ փեշմարգան: Անհայտ պատճառներով 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի երեկոյան ժամը 10-ին փեշմարգան շտապ լքել է քաղաքը: Բայց քանի որ Բահդիդան, այնուամենայնիվ, զգալիորեն փոքր է Մոսուլից, բնակիչներն արագ տեղեկացել են, որ մնացել են առանց պաշտպանության: Սկսել են հապճեպ հեռանալ դեպի էրբիլ: Շատերը հետագայում բնակություն են հաստատել բարեկամների կամ ընկերների տանը Այնթավայում: Մյուսները լքել են իրաքը, որպեսզի այլեւս չվերադառնան:

«Ես այստեղից ոչ մի տեղ չեմ ուզում հեռանալ,—ասում է Գիվարգիսը:—Սա մեր՝ ասորական հողն է: Ես ուզում եմ, որ իմ երեխաներն ու թոռներն էլ ապրեն այստեղ: Հեռանալը այստեղից ու ընդմիջտ դառնալ օտարներ հեռավոր մի երկրում: Ում է դա պետք: Այն բանից հետո, երբ բնակիչները սկսեցին վերադառնալ Բահդիդա, այստեղ առնվազն տասը հարսանիք է տեղի ունեցել: Քանի որ հարսանիք են անում, ուրեմն՝ կյանքը վերականգնվում է»: Որոշ դադարից հետո հավելում է. «Ամեն բան լավ կլինի մեզ մոտ, ինչալլահ»:

Միայն միջազգային վերահսկողությունը կփրկի ասորիներին

Բահդիդայից դեպի էրբիլ ես պետք է հասնեի պատահական փոխադրամիջոցով: Բախտի բան է՝ մեկնումեկը կկանգի: Նստեցի Բահդիդայի բնակիչ Իմադի մեքենան, որը ԱՄՆ քաղաքացիություն էր ստացել 20 տարի առաջ: «ԱՄՆ-ում ես աշխատում եմ, այնտեղ են ծնվել եւ ապրում իմ երեխաները: Բահդիդայում մինչեւ ԻՊ ներխուժումը ապրում էին իմ ծնողները: Հիմա նորից մոտ մեկ ամիս առաջ այստեղ են վերադարձել»,—պատմում է Իմադը, քանի դեռ անցնում ենք իրաքի «Հաշդ աշ-Շաաբի» շիա աշխարհազորայիների, քրդական փեշմարգայի ստուգիչ անցակետերով, Նինվեի հարթավայրի դեռեւս ավերված ու անմարդաբնակ գյուղերի կողքով:

Իմադր 2014 թվականի օգոստոսի 5-ին քաղաքում էր: Նա ծնողների հետ լքել է քաղաքը օգոստոսի 6-ի գիշերը ժամը 2:40-ին: Մեկուկես ժամ անց դատարկ փողոցներ են մտել մի քանի ամենազնացներ ԻՊ զինյալներով: «Հարեւանս որոշեց մնալ: Նա ուներ 15 կով: Չուզեց թողնել դրանց: Գրոհայինները կտրել էին նրա գլուխը», — ասում է Իմադր: Քաղաքում մի քանի հոգի էլ էր մնացել՝ շատ տարեց մարդիկ, որոնց կողքին հարազատներ չէին եղել, որ հանեն քաղաքից: «Հարեւան փողոցում երկու քույր էին ապրում՝ երկուսն էլ 60-նն անց: Նրանց, ի դեպ, զինյալները ձեռք չեն տվել: Նրանց ընդհանրապես ոչինչ չեն արել, նույնիսկ չեն ստիպել կրոնափոխ լինել: Սկզբում ԻՊ արմատականներից շատերը Մոսկվից Բահդիդա էին գալիս պարզապես թալանելու մեր տները: Հետո արդեն որոշեցին, որ քաղաքում պետք է կահավորել իրենց հենակետերն ու վարժանքների կենտրոնները», — հազվագյուտ ականատեսների պատմություններն է վերապատմում ամերիկացի ասորին:

«Ինչ եք կարծում, ասորիները ապագայի հնարավորություն ունեն այստեղ՝ Իրաքում», — հարցնում եմ ես նրան: Նա երկար ու սեւեռուն նայում է ինձ, կարծես թե ես ինչ-որ հիմարություն ասացի: «Ինչ հնարավորություն: Այս խառնաշփոթը Իրաքում երբեք չի ավարտվի», — պատասխանում է Իմադր: — Իմ երեխաները, օրինակ, ասում են Իրաքը: Ես նրանց մի քանի անգամ հրավիրել եմ այցելելու նախնիների տունը, տեսնելու տատիկին ու պապիկին: Բայց նրանք վախենում են այս երկրից, վախենում են նրա մարդկանցից: Նրանք ոչ մի բառ չգիտեն ո՛չ ասորերեն, ո՛չ էլ արաբերեն: Նրանց համար մայրենի լեզուն արդեն անգլերենն է: Ասորիներին եւ Իրաքի մյուս փոքրամասնություններին կփրկեր ինքնավարության ստեղծումը ՄԱԿ-ի, եւրոպական երկրների, ԱՄՆ-ի վերահսկողության ներքո: Միայն միջազգային վերահսկողությունը մեր քաղաքների ու գյուղերի նկատմամբ կփրկի ասորիներին: Բայց դա հնարավոր չէ: Ո՛չ քրդերը, ո՛չ արաբները չեն համաձայնի նման որոշմանը»:

Անցակետերում Իմադր նույնիսկ փաստաթղթեր ցույց չի տալիս: Նա ասում է, որ քրիստոնյա է եւ Համդանիայից (Կարակոշ) ուղեւորվում է էրբիլ: Դա բավական է՝ զինվորականները շարժումներով ցույց են տալիս, որ կարող է շարունակել ճամփան:

Մտորելով ասորիների ապագայի մասին՝ վարորդը հանկարծ ցնցող միտք է ասում: Ցնցող, քանի որ այն ասում է ԱՄՆ քաղաքացին: «Սադամի օրոք հանգիստ էր: Ոչ ոք քեզ չէր նեղում քո հավատքի համար: Ո՛չ պայթյուններ, ո՛չ ահաբեկչական հարձակումներ, ո՛չ իսլամական արմատականներ: Ափսո՛ս, որ Սադամին տապալեցին», — ասում է այն երկրի քաղաքացին, որը 2003 թվականին տապալեց Սադամ Հուսեյնի բռնատիրությունը:

Շարունակությամբ հաջորդիվ

Թարգմանությունը ուսերենից՝
բանասիրական գիտ. թեկնածու
ԱՐՄԵՆ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆԻ

